

МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ГАЛУЗЬ

ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ у 2026/2027 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

В. Іванова

Цьогоріч ключовий акцент у мовно-літературній галузі зміщується із пасивного відтворення знань на формування життестійкості (резильєнтності) учнівства завдяки роботі з текстом та розвитку м'яких навичок (*soft skills*). У сучасних реаліях ця галузь має стати не лише інструментом навчання, а й безпечним середовищем для емоційного розвантаження та самоідентифікації особистості.

Відповідно до Концептуальних засад мовно-літературної освітньої галузі (далі – Концептуальні засади) «в основу мовно-літературної освітньої галузі закладено опанування таких компетентностей, які визначають спроможність учнів та учениць досягати успіху в інших сферах навчання та життєвих ситуаціях. Мовна картина світу визначає головні концепти, на основі яких особистість формує внутрішній світ і ставлення до світу навколо» [5].

Освітній процес координується відповідно до етапів навчання.

Реалізація завдань сучасної мовно-літературної освіти ґрунтується на чіткій нормативній базі та фундаментальних принципах Концепції «Нова українська школа», які визначають траєкторію розвитку галузі (українська мова, українська та зарубіжні літератури) для 5–9 класів, а саме:

Державний стандарт базової середньої освіти (2020 рік) – «визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти» [7].

Модельні навчальні програми (5–9 кл.) – реєстр затверджених МОН України програм з української мови, літератур та інтегрованих курсів, на основі яких заклади освіти створюють власні навчальні плани [2].

Старша школа (10–11 класи) продовжує реалізовувати завдання відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011 рік) – «спрямований на виконання завдань загальноосвітніх навчальних закладів II і III ступеня і визначає вимоги до освіченості учнів основної і старшої школи» [6].

Навчальні програми для 10–11 класів – чинні програми рівня стандарту та профільного рівня, що забезпечують наступність філологічної підготовки [3].

Під час опанування навчального предмета **«Українська мова»** мова стає для учнів / учениць не лише об'єктом вивчення, а й дієвим інструментом самоідентифікації. Вектор викладання зміщується із засвоєння теоретичної системи правил до практичного володіння мовою як живим ресурсом комунікації. Це реалізується в таких ключових напрямках:

- функціональна грамотність – навчання спрямоване не на формальне отримання оцінки, а на розвиток здатності вирішувати життєві завдання (написання есе, участь у професійних дискусіях, створення якісного цифрового контенту);
- мовна стійкість – формування в учнів / учениць усвідомленої звички спілкуватися українською мовою в усіх сферах суспільного життя, що розглядається як фундаментальний чинник державної безпеки;
- медіаграмотність – активна робота з різножанровими текстами (від дописів у соціальних мережах до офіційно-ділової документації) з метою розвитку навичок критичного аналізу, виявлення маніпуляцій та протидії фейкам.

У сучасній школі предмет **«Українська література»** перестає бути лише переліком текстів для вивчення. Це стратегічний ресурс для формування життестійкості (резильєнтності), емоційного інтелекту та національної самоідентифікації. Відповідно до Концептуальних засад галузі, викладання базується на таких векторах:

- нова інтерпретація – прочитування канонічних текстів у контексті сучасного досвіду війни, волі та незламності. Класичні твори розглядаються не як застигли артефакти минулого, а як джерело відповідей на виклики сьогодення;
- пошук паралелей, наголос на темах боротьби за гідність, які є наскрізними для українського державотворення. Це

допомагає учнівству побачити у класиках своїх однолітків за духом.

Інтеграція літератури для підлітків є критично важливою для подолання розриву між школою та їхнім реальним життям. Популяризація сучасної книжки для дітей і підлітків, а також підготовка інформаційних матеріалів про неї для батьків, освітян, бібліотекарів та видавців – стратегічне завдання для розвитку національної культури та формування здорового світогляду нового покоління українців.

Саме таку мету поставили перед собою засновники «BaraBooka» – першого в Україні універсального ресурсу для дітей та юнацтва. Очільниця проєкту Таня Стус під час роботи в Державній установі «Український інститут книги» запропонувала ідею всеукраїнської акції #ЖивіПисьменники. Ініціатива покликана наблизити сучасних авторів до їхньої аудиторії та запросити їх (бодай віртуально) до кожного класу. Акція допомагає українським родинам знайти ідеальне видання для спільного читання, і завдяки цій підтримці національна дитяча література вперше за історію України отримала такий масштабний державний резонанс. Докладніше можна ознайомитися на сайті «Живі письменники» (URL: <https://aw.ubi.org.ua/#about>) та безпосередньо в посібнику «Живі письменники: як говорити про війну та мир» [1].

Використання посібника та відеоматеріалів дозволяє учням / ученицям знайти відповіді на гострі питання, пов'язані з дорослішанням, першим вибором, пошуком власного «Я» та соціалізації. Сучасні письменники постають як реальні люди, з якими можна вступити в діалог, що стимулює інтерес до читання як до способу дозвілля та саморозвитку.

Навчальний предмет «Зарубіжна література» стає для учнівства вікном у глобальний світ і майданчиком для полікультурного діалогу. У його основі – формування гуманістичних цінностей та осягнення глобальних соціокультурних процесів. Це завдання реалізується в системі взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують комплексний підхід до навчання:

- компаративний аналіз – порівняння українських і світових літературних контекстів для глибокого розуміння універсальних людських цінностей;

- естетичний розвиток – ознайомлення із шедеврами світової думки, що формує художній смак та навички критичного сприйняття дійсності;
- емпатія та мультикультуралізм – виховання толерантності за допомогою пізнання досвіду інших народів, який відображений у художніх текстах.

Саме завдяки синергії мовного та літературного компонентів створюється простір для розвитку *soft skills* і формування національної ідентичності учнівства у глобальному контексті.

Для підтримки цієї стратегії МОН України в межах спільної програми зі Світовим банком LEARN («Підвищення доступності та стійкості освіти в умовах кризи в Україні») та у співпраці зі студією EdEra запустило цифрову платформу «Освіта для життя». Цей практичний інструмент покликаний допомогти педагогам ефективно планувати уроки, робити процес навчання послідовним, системним і цікавим для сучасного учнівства.

Фундаментом платформи «Освіта для життя» (<https://educationforlife.mon.gov.ua/>) стали концепції дев'яти освітніх галузей, що доповнюють та деталізують державні стандарти загальної середньої освіти. Вони слугуватимуть поштовхом для комплексних трансформацій, окреслених у дорожній карті реалізації концептуальних засад освітніх галузей на 2025–2030 роки [5]. На їхній основі передбачено:

- модернізацію освітніх і навчальних програм для учнівства;
- розроблення нових програм професійного розвитку педагогів;
- оновлення підходів до створення якісного контенту: підручників, посібників і навчальних матеріалів;
- модернізацію освітнього середовища.

Реалізація цих кроків забезпечить цілісний освітній досвід, у якому фундаментальні знання будуть органічно поєднуватися з практичними вміннями.

Ресурси платформи оптимізовано для організації самотійної роботи в синхронному та асинхронному режимах. В одному розділі акумульовано ключові нормативні документи:

- три державні стандарти загальної середньої освіти;
- типові освітні програми для всіх рівнів;
- концепція НУШ;

- візуальна карта компетентностей і наскрізних умінь;
- концепції освітніх галузей.

Практичні вправи та завдання призначені для досягнення конкретних результатів навчання, а на їхній основі педагоги можуть розробляти авторські уроки. Для підготовки до занять доступні верифіковані матеріали: конспекти, презентації та робочі аркуші, створені експертами робочих груп із розроблення концепцій освітніх галузей.

Продовженням системної роботи вчителя мовно-літературної галузі стає інтеграція в освітній процес проєкту «Пишемо есе» (<https://essay.vchysia.org.ua/about-project/>). У його основу покладено методики *National Writing Project* (США), які адаптовані до українського контексту, щоб допомогти підліткам відчувати силу власного голосу, а процес письма перетворити на потужний засіб формування критичного мислення та їхньої національної ідентичності. Результативність підходу підтверджена даними. Учні / учениці 8–11 класів, які брали участь у проєкті, продемонстрували в середньому на 24 % ліпші результати з письма та читацької грамотності.

Особливість підходу, закладеного в курс, полягає в синергії усвідомленого читання й аргументованого письма. Учнівство не просто створює тексти, а й опановує навички роботи з інформацією: вчиться аналізувати джерела та перевіряти їхню достовірність, формулювати власні судження, наводити переконливі докази, вибудовувати чітку структуру тексту, посилатися на джерела та етично обстоювати власну позицію, поважаючи думку інших.

Центральним акцентом курсу є розвиток уміння писати аргументативні есе. Спеціально для проєкту «Пишемо есе» сучасні українські автори й авторки уклали збірки художніх і публіцистичних текстів, які висвітлюють актуальні для юнацтва теми.

Наразі старша школа входить у період фундаментальних трансформацій. Ключові стратегії змін викладено в Концептуальних засадах реформування профільної середньої освіти [4].

Починаючи з 2027 року, здобувачі освіти матимуть змогу самостійно конструювати власну індивідуальну освітню траєкторію. Для вчителів мовно-літературної галузі це означає можливість працювати з учнівством, яке свідомо обрало гуманітарний або лінгвістичний профіль, орієнтуючись на власні інтелектуальні запити та майбутній професійний шлях.

Реформа передбачає перехід до 12-річного навчання. Після 9 класу учні обиратимуть один із двох векторів:

- академічне спрямування (академічний ліцей): поглиблене вивчення предметів мовно-літературного циклу; підготовка до вступу в заклади вищої освіти за профілем; розвиток медіаграмотності;
- професійне спрямування (професійний коледж): паралельне здобуття загальної середньої освіти та професійної кваліфікації; орієнтація на комунікативні навички у професійній діяльності.

Головна мета змін – перетворити період навчання у 10–12 класах на час реального самовизначення, за якого навчання базується на інтересах дитини, а не лише на обов’язковій програмі.

Усю актуальну інформацію щодо перебігу реформи, пілотування та розроблення нових стандартів акумульовано на порталі «Профільна»: <https://profilna.mon.gov.ua/>

Для практичного втілення цих змін і методичної підтримки педагогів створено онлайн-платформу «Зміст» (<https://surl.li/goyzwe>), за допомогою якої акумульовано напрацювання провідних авторських колективів, зосереджено практичні рішення та підготовлено понад 2500 гнучких навчально-методичних матеріалів. Ці ресурси стануть надійним інструментарієм для вчительства, яке впроваджуватиме зміни у 10–12 класах нової старшої профільної школи.

Мовно-літературна галузь у 2026/2027 році трансформується в дієвий інструмент формування національно свідомої особистості. Вивчення української мови виходить за межі засвоєння правил і стає інструментом самоідентифікації. Мовна стійкість, тобто звичка спілкуватися українською в усіх сферах життя, розглядається як фундаментальний чинник державної безпеки. Літературна освіта підтримує цей вектор завдяки новій інтерпретації класики крізь призму досвіду війни та боротьби за гідність, що допомагає учням побачити у класиках своїх сучасників.

Таким чином, мовно-літературна галузь забезпечує формування цілісного освітнього досвіду, для набуття якого фундаментальні знання органічно поєднуються з практичними вміннями, необхідними для успішної самореалізації людини у глобальному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Живі письменники: як говорити з дітьми про війну та мир : метод. рек. до посіб. / упоряд. Т. Стус, А. Третяк, М. Артеменко. Київ : ГО «Смарт освіта», Український інститут книги, 2023. 92 с. URL: <https://surli.cc/mrbldm>
2. Модельні навчальні програми (5–9 кл.). URL: <https://surli.li/zlylic> (дата звернення: 12.05.2026).
3. Навчальні програми для 10–11 класів. URL: <https://surli.li/zfqefu> (дата звернення: 12.05.2026).
4. Про затвердження Концептуальних засад реформування профільної середньої освіти (академічні ліцеї) : Наказ МОН України від 10.10.2024 № 1451. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://surli.li/zhywfr> (дата звернення: 12.05.2026).
5. Про затвердження концептуальних засад освітніх галузей та дорожньої карти реалізації концептуальних засад освітніх галузей на 2025–2030 роки : Наказ МОН України від 20.08.2025 № 1163. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://surli.li/vqiete> (дата звернення: 12.05.2026).
6. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова КМУ від 23.11.2011 № 1392. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://surli.li/szxtas> (дата звернення: 12.05.2026).
7. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти : Постанова КМУ від 30.09.2020 № 898. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://surli.li/jhgocb> (дата звернення: 12.05.2026).

Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти